

11.04.2025

*“Müasir incəsənət məkanında süni intellekt: problemlər və perspektivlər” Beynəlxalq elmi-nəzəri konfrans
‘Artificial Intelligence In The Space Of Contemporary Art: Problems And Prospects’ International Scientific and
Theoretical Conference*

*«Искусственный интеллект в пространстве современного искусства: проблемы и перспективы»
Международная научно-теоретическая конференция*

UOT 021

DOI: 10.25045/ASUCAAI.2025.58

ELMI TƏDQIQATÇILARIN BIBLIOQRAFİK İNFORMASIYA MƏDƏNİYYƏTİNİN İNKİŞAFINDA SÜNİ İNTELLEKTİN ROLU VƏ ƏHƏMİYYƏTİ

Qutiyera Cəfərova Ələsgər qızı

AMEA-nın Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu,
Bibliografiya şöbəsinin müdiri
Bakı, Azərbaycan
magistrant_bdu@mail.ru

Xülasə

Süni intellekt texnologiyalarının elmi tədqiqatçıların informasiya ilə işləmə bacarıqlarına, elmi mənbələri tapma, analiz etmə və idarəetmə üsullarına təsiri problemləri bu konfrans məruzəsinin obyektini təşkil edir. Araşdırmada süni intellektin inkişafının bibliografik informasiya mədəniyyətinin formalaşmasını və təkmilləşməsini sürətləndirdiyi nəzəri və təcrübi baxımdan əsaslandırılır. Bibliografik informasiya mədəniyyətinin tədqiqatçının elmi mənbələrlə düzgün işləmə bacarığını, etibarlı mənbələri seçməyi və onları təhlil etməyi əhatə edən mühüm fəaliyyət sahəsi kimi süni intellektin tətbiqi ilə bir sıra aspektlərinin yenidən formalaşdığı nəzərə çatdırılır. Süni intellekt əsaslı axtarış sistemlərinin tədqiqatçılara daha sürətli və məqsədyönlü bibliografik araşdırma aparmağa imkan yaratmasının əhəmiyyəti vurğulanır. Google Scholar, Scopus və Web of Science kimi elmi platformaların süni intellekt vasitəsilə daha dəqiq və fərdiləşdirilmiş nəticələr təqdim etməsi prinsipləri öyrənilir. Süni intellektin davamlı inkişafının bu sahədə yeni innovativ həllərin ortaya çıxmasına səbəb olacağına əminlik ifadə olunur.

Gouthiera Jafarova

The role and importance of artificial intelligence in the development of bibliographic information culture of scientific researchers

Abstract

The problems of the impact of artificial intelligence technologies on the skills of scientific researchers to work with information, methods of finding, analyzing and managing scientific sources are the subject of this conference report. The study substantiates from theoretical and experimental points of view that the development of artificial intelligence accelerates the formation and improvement of bibliographic information culture. It is noted that a number of aspects of bibliographic information culture, as an important field of activity that includes the ability of a researcher to work correctly with scientific sources, select reliable sources and analyze them, are being reshaped with the application of artificial intelligence. The importance of artificial intelligence-based search systems enabling researchers to conduct faster and more targeted bibliographic research is emphasized. The principles of scientific platforms such as Google Scholar, Scopus and Web of Science providing more accurate and personalized results through artificial intelligence are studied. Confidence is expressed that the continuous development of artificial intelligence will lead to the emergence of new innovative solutions in this area.

11.04.2025

*“Müasir incəsənət məkanında süni intellekt: problemlər və perspektivlər” Beynəlxalq elmi-nəzəri konfrans
‘Artificial Intelligence In The Space Of Contemporary Art: Problems And Prospects’ International Scientific and
Theoretical Conference*

*«Искусственный интеллект в пространстве современного искусства: проблемы и перспективы»
Международная научно-теоретическая конференция*

Гутьера Джафарова

Роль и значение искусственного интеллекта в развитии библиографической информационной культуры научных исследователей

Аннотация

Тема доклада на конференции – проблемы влияния технологий искусственного интеллекта на навыки научных исследователей по работе с информацией, на методы поиска, анализа и управления научными источниками. В исследовании теоретически и эмпирически обосновано, что развитие искусственного интеллекта ускоряет формирование и совершенствование библиографической информационной культуры. Примечательно, что ряд аспектов библиографической информационной культуры претерпел изменения в связи с применением искусственного интеллекта как важной сферы деятельности, включающей умение исследователя правильно работать с научными источниками, выбирать надежные источники и анализировать их. Подчеркивается важность поисковых систем на основе искусственного интеллекта, позволяющих исследователям проводить более быстрые и целенаправленные библиографические исследования. Изучаются принципы того, как научные платформы, такие как Google Scholar, Scopus и Web of Science, могут предоставлять более точные и персонализированные результаты с помощью искусственного интеллекта. Выражена уверенность, что дальнейшее развитие искусственного интеллекта приведет к появлению новых инновационных решений в этой области.

Açar sözlər: elmi mənbə, semantik axtarış, mənbələrin orijinallığı, istinad, informasiyanın etibarlılığı, akademik etika.

Keywords: scientific source, semantic search, originality of sources, reference, reliability of information, academic ethics.

Ключевые слова: научный источник, семантический поиск, оригинальность источников, ссылка, достоверность информации, академическая этика.

Hazırda süni intellekt sistemlərinin sürətli inkişafı müxtəlif sahələrdəki fəaliyyətlərə mühüm təsir göstərir. Bu inkişaf arasında tədqiqatçılar tərəfindən biblioqrafik məlumatların əldə olunması, idarəedilməsi və analizi sahəsindəki dəyişikliklər də önə çıxır. Biblioqrafik informasiya mədəniyyəti, elmi və akademik araşdırmaların inkişafı üçün vacib olan məlumatların toplanması, saxlanması, təhlil olunması və yayılması proseslərini əhatə edir. Süni intellektin bu sahədəki rolu, elmi tədqiqatçıların işini asanlaşdıran, təkmilləşdirən və daha səmərəli edən bir çox yeni imkanlar yaratmışdır. Bu araşdırmada süni intellektin tədqiqatçıların biblioqrafik informasiya mədəniyyətinə necə təsir etdiyinə və bu təsirin müxtəlif aspektlərinə diqqət yetiriləcəkdir.

Biblioqrafik informasiya mədəniyyətinin əsasını təşkil edən informasiyanın toplanması və idarəedilməsi prosesi uzun illər ərzində elmi tədqiqatçıların gündəlik fəaliyyətinin mühüm hissəsi olmuşdur. Lakin, süni intellektin tətbiqi ilə bu proseslər daha effektiv və sürətli şəkildə həyata keçirilməyə başlanmışdır. Əvvəla, süni intellekt əsaslı alqoritmlər tədqiqatçıların elmi məqalələr, kitablar və digər akademik nəşrləri daha sürətli və daha dəqiq tapmalarına kömək edir. Məsələn,

xüsusi maşın öyrənmə modelləri axtarış zamanı semantik əlaqələri nəzərə alaraq daha relevant və mövzuyla uyğun nəticələr təqdim edir. Bu, elmi tədqiqatçıların vaxtlarını səmərəli istifadə etmələrinə səbəb olur.

Süni intellekt biblioqrafik məlumatları daha asan şəkildə təşkil etməyə və kateqoriyalara ayırmağı mümkün edir [Kaplan, J., 2016, s. 8]. Məlumatın avtomatik olaraq analizi və müvafiq siniflərə daxil edilməsi, tədqiqatçıların müəyyən mövzular üzrə araşdırmalarını daha effektiv şəkildə təşkil etmələrinə imkan yaradır. Bu, həmçinin, tədqiqatçıların məlumatın təkrarı və qarışıqlığı ilə qarşılaşmasını önلөyir.

Digər bir mühüm cəhət ondan ibarətdir ki, süni intellekt tədqiqatçıların böyük həcmli məlumatları analiz etməyə imkan verən alətlər təklif edir. Tədqiqatçıların müəyyən bir mövzuya dair olan elmi ədəbiyyatı tez və doğru şəkildə təhlil etməsi üçün təbii dil işləmə (NLP) texnologiyalarından istifadə edir. Bu texnologiyalar məqalələrin məzmununu avtomatik anlayaraq, onlardan əsas anlayışları çıxarır.

Süni intellektin imkanları tədqiqatçıların müxtəlif mənbələrdən olan ədəbiyyatı daha effektiv şəkildə birləşdirməsinə kömək edir. Maşın öyrənmə və təbii dil işləmə üsullarından istifadə edərək, müxtəlif mövzularla bağlı olan mənbələr arasındakı əlaqələr təhlil edilə bilər [Russell, S., & Norvig, P., 2020, s. 35]. Bu, tədqiqatçıların sahə daxilindəki mövcud boşluqları müəyyən etmələrini asanlaşdırır.

Araşdırma prosesi üçün zəruridir ki, süni intellektin istifadəsi ilə alim və mütəxəssislər öz elmi-tədqiqat işlərini daha sürətli və effektiv həyata keçirirlər. Məlumatların axtarışı, analiz və qiymətləndirilməsi prosesləri avtomatlaşdırılaraq tədqiqatçılara daha çox zaman qazandırır. Bu, nəticə etibarilə daha çox və dərin elmi araşdırmaların həyata keçirilməsinə səbəb olur.

Süni intellekt tədqiqatçıların öz işlərini müstəqil şəkildə təşkil etmələrini də təmin edir. Nəzəri mənbələrdə də göstərilir ki, müasir texnologiyalardan istifadə edərək məlumatları idarə etmək, analiz etmək və şərh etmək, onların yaradıcı və yenilikçi yanaşmalar inkişaf etdirməsinə imkan yaradır [Floridi, L., 2014, s. 37]. Təqdirəlayiqdir ki, bu, tədqiqatçıların elmi mədəniyyətə daha çox töhfə vermələri ilə nəticələnir. Süni intellektin inkişafı tədqiqatçıların daha çox məlumatı təhlil etmələrinə və fərqli mənbələrdən əldə olunmuş məlumatları birləşdirmələrinə şərait yaradır. Bununla yanaşı, məlumatların doğruluğu və güvənliyi məsələsi də aktuallaşır. Süni intellekt alqoritmləri vasitəsilə məlumatların doğruluğunun və etibarlılığının daha dəqiq şəkildə yoxlanılması mümkündür.

Belə bir xüsusiyyətə də diqqət yetirək ki, süni intellektin tətbiqi tədqiqatların sosial və etik tərəflərinin də daha yaxşı idarə olunmasına kömək edir. Maşın öyrənmə və təbii dil işləmə texnologiyaları, elmi araşdırmaların etik qaydalara uyğun olmasına nəzarət edir. Bu, elmi tədqiqatçıların həm də müəyyən edilmiş qayda və standartlar çərçivəsində işləmələrini təmin edir.

Süni intellekt əsaslı sistemlər geniş həcmli elmi mənbələri tez və səmərəli şəkildə skan edərək tədqiqatçılara lazım olan informasiyanı təqdim edə bilər. Google Scholar, Scopus və Web of Science kimi bazalar süni intellekt vasitəsilə axtarışları təkmilləşdirir. Bu texnologiyalar məqalələrin, kitabların, dissertasiyaların və digər elmi qaynaqların məzmununu analiz edərək onların əsas mövzusunu müəyyənləşdirir və əlaqəli mənbələr təklif edir. NLP alətləri mətnlərin oxşarlığını müəyyən edərək elmi tədqiqatçılara uyğun biblioqrafik informasiyalar təqdim edir [Nilsson, N., 2010, s.41].

Plagiatın aşkarlanması və istinadların idarə olunması sahəsində də süni intellekt mühüm rol oynayır. Belə ki, o, plagiat aşkarlama sistemlərində (Turnitin, iThenticate) geniş istifadə olunur. Zotero, Mendeley və EndNote kimi istinad idarəetmə proqramları süni intellekt vasitəsilə mənbələri avtomatik kateqoriyalasdırır və formatlasdırır [Bawden, D., & Robinson, L., 2012, s. 9]. Həmçinin, süni intellekt elmi məqalələrdəki trendləri təhlil edərək müəyyən sahələrdə tədqiqat boşluqlarını aşkar etməyə kömək edir. Belə ki, bibliometrik və elmmetrik analizin köməyi ilə müəyyən bir mövzunun populyarlıq dərəcəsi və inkişaf dinamikası haqqında dərin məlumat əldə etmək mümkündür.

Gələcək perspektivdə süni intellektin inkişafı ilə biblioqrafik tədqiqatlar daha da avtomatlaşdırılacaq və fərdiləşdirilmiş axtarış imkanları genişlənəcəkdir. Elmi tədqiqatçılar üçün virtual süni intellekt köməkçiləri yaradılaraq onların işini daha effektiv və məhsuldar edəcəkdir.

Nəticə olaraq gəldiyimiz elmi qənaətləri yığcam şəkildə belə ümumiləşdirə bilərik ki, süni intellektin elmi tədqiqatçıların biblioqrafik informasiya mədəniyyətinə təsiri əhəmiyyətli və çoxşaxəlidir. Bu texnologiyalar informasiyanın daha sürətli toplanması, təhlili və yayılması proseslərini təkmilləşdirərək elmi araşdırmaların daha səmərəli və məhsuldar olmasına şərait yaradır. Habelə, süni intellektin istifadəsi tədqiqatçıların intellektual müstəqilliklərini artırır, onların daha yaradıcı yanaşmalar inkişaf etdirmələrini təmin edir və nəticə etibarilə elmi inkişafı sürətləndirir. Ancaq bu sahədəki etik və sosial məsələlərə diqqət yetirilməsi, süni intellektin faydalı istifadəsinin daha geniş və davamlı olmasına kömək edəcəkdir. Bu texnologiyalar biblioqrafik tədqiqatlarda da mühüm rol oynayır və bu sahədə bir sıra üstünlüklər təqdim edir. Biblioqrafik tədqiqatlar elmi mənbələrin toplanması, sistemləşdirilməsi və təhlili ilə bağlı olduğuna görə, süni intellektin avtomatlaşdırılmış alətləri bu prosesləri daha effektiv və dəqiq həyata keçirməyə imkan verir. Eyni zamanda, onun tətbiqi biblioqrafik tədqiqatları daha sürətli və dəqiq hala gətirir, elmi araşdırmaların keyfiyyətini artırmağa kömək edir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Bawden, D., & Robinson, L. (2012). Introduction to Information Science. Facet Publishing.
2. Floridi, L. (2014). The Fourth Revolution: How the Infosphere is Reshaping Human Reality. Oxford University Press.
3. Kaplan, J. (2016). Artificial Intelligence: What Everyone Needs to Know. Oxford University Press.
4. Nilsson, N. (2010). The Quest for Artificial Intelligence: A History of Ideas and Achievements. Cambridge University Press.
5. Russell, S., & Norvig, P. (2020). Artificial Intelligence: A Modern Approach (4th ed.). Pearson.